



"בקהלם אל תחד כבודי"

יעקב אבינו שמדתו שלום לימד אותנו להפוך מ'פתוחה של מ'חלוקת לם' סתומה של שלום

מאבד את זכרו, שכך כתיב (שם לה) ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמישים ומאתים איש. אמר ר' ברכיה כמה קשה המחלוקת, שבית דין של מעלה אין קונסים אלא מבין עשרים שנה ומעלה ובית דין של מטה מבין י"ג, במחלוקתו של קרח תינוקות בני יומן נשרפו ונבלעו בשאול תחתית, דכתיב (שם כז) ונשיהם ובניהם וטפם (וכתיב שם לג) וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה".

"פרשה זו יפה נדרשת" בכל דור ודור להתרחק ממחלוקות

מה נמלצו לחך דברי ה"פרי מגדים" בספר "תיבת גמא" (פרשתנו ד"ה וכמה גדול), שמבאר בדרך מליצה מה שפירש רש"י: "ויקח קרח, פרשה זו יפה נדרשת", על פי מה שאמר החכם מכל אדם (משלי טו-כג): "דבר בעתו מה טוב". פירוש, כמה טוב הוא לדרוש על כל דבר בעתו, הלכות פסח בחג הפסח, הלכות סוכה בחג הסוכות, וכן בכל הזמנים, אך "פרשה זו" המדברת על מחלוקת קרח ועדתו, "יפה נדרשת" בכל עת ובכל שעה כפי שהוא מתבטא: "כי אין שעה שאין מחלוקת והכל בזמנו".

ב"אגרא דכלה" פרשת פנחס מביא בשם מורו ורבו הרה"ק רבי מנחם מענדל מרימנאב זי"ע, שדיבר בקדשו לפרש מה שכתוב (במדבר כו-יא): "ובני קרח לא מתו, שמעתי מאת כבוד אדמו"ר הרב הקדוש מהרמ"מ זצוק"ל רמז הפסוק ובני קרח לא מתו, הגם כי קרח בעל המחלוקת מת, עם כל זאת בני קרח תלמידיו בעלי המחלוקת לא מתו, כי בכל דור ודור יש ניגוד מבעלי המחלוקת על הצדיקים וההולכים בתום".

בפרשתנו פרשת קרח דבר בעתו מה טוב, להתבונן בלקח הנשגב שמוטל על כל אחד מישראל ללמוד מפרשתנו, לברוח ממחלוקות המתפשטות כאש בשדה קוצים ומכלות כל מי שנקלע בדרכן, כפי שקרה לקרח וכל עדתו אנשים נשים וטף שהעזו ברוב חוצפתם לדבר סרה כנגד רבן של ישראל ואדון כל הנביאים משה רבינו, כמו שפתח הכתוב (במדבר טז-א):

"ויקח קרח בן יצהר בן לוי ודתן ואבירים בני אליאב ואון בן פלת בני ראובן, ויקומו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמישים ומאתים נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם, ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אליהם רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה'".

משה רבינו בגודל ענוותנותו השתדל לכבות את אש המחלוקת ולעשות שלום, כמו שכתוב (שם יב): "וישלח משה לקרוא לדתן ולאבירים בני אליאב ויאמרו לא נעלה". ופירש רש"י: "מכאן שאין מחזיקין במחלוקת, שהיה משה מחזר אחריהם להשלימים בדברי שלום". אולם כשסירבו לקריאת השלום של משה רבינו, נענשו בעונש הקשה שבחר משה בבריאה חדשה שברא הקב"ה (שם לב): "ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם ואת בתיהם ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש, וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל, וכל ישראל אשר סביבותיהם נסו לקולם כי אמרו פן תבלענו הארץ".

חכמינו ז"ל אומרים על כך במדרש (במדבר יח-ד): "בוא וראה כמה קשה מחלוקת, שכל העוזר במחלוקת הקב"ה

שלום במרומיו זה יעקב, כמו שכתוב תתן אמת ליעקב, וכתוב והאמת והשלום אהבו, שאמת ושלום קשורים זה עם זה... יעקב הוא עושה שלום כמו שאמרנו, משום שאחוז לזה ולזה.

עַד שִׁבּוֹא הַכְּתוּב הַשְּׁלִישִׁי יַעֲקֹב אֲבִינוֹ וְיִכְרִיעַ בִּינֵיהֶם בֵּין אֲבֵרָהֶם אֲבִינוֹ וַיִּצְחָק אֲבִינוֹ

הנה מה טוב ומה נעים לצרף לדברי הזוהר הקדוש, מה שפירש ב"ספר הפליאה" (ד"ה שני כתובים) סיום הברייתא של רבי ישמעאל בתורת כהנים: "וכאן שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם". הכוונה בזה כי מדת החסד של אברהם הדנה את האדם לכף זכות, ומדת הגבורה של יצחק הדנה את האדם לכף חובה, הן בבחינת "שני כתובים המכחישים זה את זה".

"עד שיבוא הכתוב השלישי", הוא יעקב אבינו שמדתו תפארת הכלולה מחסד ומדין, והיא עצמה מדת הרחמים בהיותה ממתיקה את מדת הדין על ידי התחברותה עם מדת החסד, "ויכריע ביניהם", שמכריע ומקשר בין שתי המדות חסד וגבורה להמתיק הדין על ידי החסד, לכן מבואר בגמרא (ברכות מג:) "הלכה כדברי המכריע", הוא יעקב אבינו המכריע בין אברהם אבינו ויצחק אבינו, והרי זה עולה בקנה אחד כפתור ופרח עם דברי הזוהר הקדוש, שיעקב אבינו היא בבחינת "עושה שלום במרומיו", להכריע ולהשלים בין אברהם אבינו ויצחק אבינו.

ויש להוסיף תבלין לבאר הטעם שכוחו של יעקב אבינו להכריע בין אברהם ויצחק, רמוז ברייתא דרבי ישמעאל בסיום י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, על פי מה שכתב ב"מאור ושמש" פרשת ויחי לפרש הפסוק (בראשית מט-כח): "כל אלה שבטי ישראל שנים עשר, וזאת אשר דיבר להם אביהם, ויברך אותם איש אשר כברכתו ברך אותם", כי יעקב וי"ב בניו השבטים הם כנגד י"ג מדות של רחמים, ולכן לפני פטירתו התחבר יעקב עם י"ב בניו כדי לעורר י"ג מדות של רחמים שהן שורש כל הברכות, והמשיך להם משם את הברכות אשר בירך אותם.

הנה כי כן ירווח לנו להבין הטעם שרמז רבי ישמעאל בסיום י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, אשר כפי המבואר בספרים הקדושים הן מכוונות כנגד י"ג מדות של רחמים, על

ה"אגרא דכלה" מוסיף על דברות רבו: "ונראה לי דנפקא מינה למיבעי רחמי". כלומר הפסוק מגלה לנו "ובני קרח לא מתו", כדי שנבקש רחמים שלא ליפול ברשתם של בני קרח המרבים מחלוקות בישראל, אלא נזכה להרבות שלום בישראל שהוא סגולה נפלאה לכל הטוב, כמו שאמר דוד המלך (תהלים לד-ג): "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב, נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה, סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו".

יעקב אבינו שמדתו שלום התפלל שלא יזכר שמו במחלוקת קרח ועדתו

פתח דברינו יאיר במה שפתח הכתוב: "ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי", ופירש רש"י ומקור הדבר במדרש: "ולא הזכיר בן יעקב, שביקש רחמים על עצמו, שלא יזכר שמו על מחלוקתם, שנאמר (בראשית מט-ו) בקהלם אל תחד כבודי". ויש לבאר הטעם שיעקב אבינו התפלל על כך, על פי מה שדורש בזוהר הקדוש (פרשת ויקרא יב.) מקרא שכתוב (איוב כה-ב): "עושה שלום במרומיו, דא יעקב".

ומפרש בזוהר הקדוש הטעם לכך, כי אברהם אבינו מדתו חסד מימין, יצחק אבינו מדתו גבורה משמאל, ויעקב אבינו מדתו תפארת באמצע מכריע בין שניהם בהיותו כלול מב' המדות חסד וגבורה, נמצא לפי זה כי מדתו של יעקב היא שלום, כי הוא עושה שלום בין החסד של אברהם והדין של יצחק, והנה המאמר בזוהר הקדוש:

"כְּתִיב (שם) הַמֶּשֶׁל וּפָחַד עֲמוֹ עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמִרְמָיו, הָאֵי קָרָא אוֹקְמוּהָ תַּבְרִיָא, אֲבָל הַמֶּשֶׁל דָּא אֲבֵרָה דְּכְתִיב בֵּיה (בראשית כג-ו) וְנָשִׂא אֱלֹהִים אֹתָהּ בְּתוֹכָהּ, וְכְתִיב (שם יב-ב) וַאֲבִרְכָהּ וְאֶגְדֶּלָה שְׁמָהּ, וּפָחַד דָּא יִצְחָק, דְּכְתִיב (שם לא-מב) וּפָחַד יִצְחָק הָיָה לִי, עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמִרְמָיו דָּא יַעֲקֹב, דְּכְתִיב (מִיכָה ז-כ) תִּתֵּן אֱמֻתָּ לְיַעֲקֹב, וְכְתִיב (זכריה ח-יט) וְהָאֱמֻתָּ וְהַשְּׁלוֹם יֵאָהֲבוּ, דָּאֱמֻתָּ וְשְׁלוֹם קָשִׁיר דָּא בְּדָא... יַעֲקֹב אִיהוּ עֲבִיד שְׁלוֹם כְּמָה דְּאִמְרוּ, בְּגִין דְּאֶחָיד לְהָאֵי וְלְהָאֵי".

בתרגום ללשון הקודש:

"כתוב המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו, הפסוק הזה פרשוהו החברים, אבל המשל זה אברהם שכתוב בו נשיא אלקים אתה בתוכנו, וכתוב ואברכך ואגדלה שמך, ופחד זה יצחק, כמו שכתוב ופחד יצחק היה לי, עושה

וכן כתב "בעל הטורים" בפרשת נשא: "יברכך, בזכות אברהם דכתיב ביה (בראשית כד-א) וה' ברך את אברהם בכל... יאר, כנגד יצחק שראה [את השכינה] בעקידה ומת, והאיר הקב"ה את עיניו והחיהו... ישא, כנגד יעקב, דכתיב (בראשית כט-א) וישא יעקב רגליו, וכתוב ביה (שם כח-כא) ושבתי בשלום".

ומקור הדבר במדרש (ב"ר מג-ח) כי מה שאמר הקב"ה: "כה תברכו את בני ישראל", רמז בזה שהברכות יחולו בזכות ג' האבות שנאמר אצלם "כה", ובלשון קדשם:

"מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים, רבי יהודה אמר מאברהם (בראשית טו-ה) כה יהיה זרעך, [בזכות זה] כה תברכו את בני ישראל, רבי נחמיה אמר מיצחק שנאמר [בעקידתו] (שם כב-ה) ואני והנער נלכה עד כה, לפיכך אמר המקום כה תברכו את בני ישראל, ורבנן אמרי מיעקב שנאמר (שמות יט-ג) כה תאמר לבית יעקב, וכנגדו כה תברכו את בני ישראל".

וכתב בספר "אלה המצות" למהר"ם חאגיז (אות שעה - עשה קמח), כי מכאן המקור למה שנוהגים כשהשליח ציבור אומר ברכת כהנים, עונה הציבור בפסוק הראשון: "כן יהי רצון בזכות אברהם אבינו", בפסוק השני: "כן יהי רצון בזכות יצחק אבינו", ובפסוק השלישי: "כן יהי רצון בזכות יעקב אבינו", כי ברכת כהנים היא בזכות שלשת האבות. נמצא לפי זה כי הברכה השלישית "ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום", היא כנגד יעקב אבינו, והרי זה עולה בקנה אחד עם מה שנתבאר כי יעקב אבינו מדתו שלום.

צוואתו של יעקב אבינו לפני פטירתו "האספו ואגידה לכם" בשלום ובאגודה אחת

על פי כל האמור נשכיל להבין הטעם שהשאיר יעקב אבינו צוואה לפני פטירתו לבניו לדורות עולם, שיתרחקו מן המחלוקת ויתאספו להיות אגודה אחת בשלום ובאחוה, כמו שכתוב (שם מט-א): "ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים".

דרשו על כך במדרש (ב"ר צח-ב): "צוה אותן על המחלוקת, אמר להן תהיו כולכון אסיפה אחת... נעשו בני ישראל אגודה אחת, התקינו עצמכם לגאולה". ופירש ב"פה תואר" שענין זה רמז בדברי יעקב אבינו: "והכא נמי אמר האספו

כוחו של יעקב אבינו שזכה להוליד י"ב שבטי י"ה ולעורר י"ג מדות של רחמים, הרי הוא בבחינת "הכתוב השלישי" המכריע ועושה שלום בין "שני כתובים המכחישים זה את זה", שהם אברהם שמדתו חסד ויצחק שמדתו גבורה.

"אפילו האב ובנו" הוא רמז על אברהם ויצחק "נעשים אוהבים" בזכות יעקב שמכריע ביניהם

יומתק לבאר בזה מאמר הגמרא (קידושין ל:) שדרשו מקרא שכתוב (תהלים קכז-ה): "לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער, מאי את אויבים בשער, אמר רבי חייא בר אבא אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד, נעשים אויבים זה את זה, ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר (במדבר כא-יד) את והב בסופה, אל תקרי בְּסוּפָה אלא בְּסוּפָה".

לפי האמור יש לומר כי רבי חייא בר אבא רמז לנו בדבריו ענין נפלא מאד, כי באומרו "אפילו האב ובנו", התכוון על אברהם אבינו ויצחק בנו, וכן "הרב ותלמידו", הם אברהם הרב ויצחק תלמידו, "שעוסקין בתורה בשער אחד", כי אברהם אבינו שקיים כל התורה ברור שקיים גם כן המצוה ללמד תורה ליצחק בנו, והנה "נעשים אויבים זה את זה", כי אברהם עבד את ה' במדת החסד מימין, ויצחק בנו עבד את ה' במדת הגבורה משמאל.

אולם מאחר שעסקו בתורה ובעבודת ה' לשם שמים, נתקיים אצלם "ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה", על ידי שהורידו בעולם את נשמת יעקב אבינו, שמדתו תפארת הכלולה ממדת החסד וממדת הדין גם יחד, ועל ידו נעשים אוהבים זה לזה, כי יעקב אבינו הוא בבחינת "עושה שלום במרומיו", לקשר ולהכריע ביניהם, ונתקיים בהם מה שנאמר "את והב בסופה, אל תקרי בְּסוּפָה אלא בְּסוּפָה".

"וישם לך שלום" כנגד יעקב אבינו

ונראה להוסיף מה שמצינו עוד חוליה בשרשרת השלום של יעקב אבינו, על פי מה שתיקנו לומר בחזרת השליח ציבור בתפלת שחרית: "אלקינו ואלקי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת בתורה". וביאר ה"אבודרהם" הטעם שמזכירים את "אבותינו" בברכת כהנים: "ומזכיר זכות אבות שהם שלשה, לפי שהשלוש ברכות חלות בזכותן, ואמר משולשת כי הם שלשה פסוקים".

מדוע דוקא יעקב אבינו התפלל: "בקהלם אל תחד כבודי"
שלא יזכר שמו במחלוקת קרח ועדתו

זוהר הקדוש: יעקב אבינו מדתו שלום בהיותו מכריע
בין מדת החסד של אברהם אבינו ומדת הדין של יצחק אבינו

ספר הפליאה: "שני כתובים המכחישים זה את זה"
הם אברהם שמדתו חסד ויצחק שמדתו גבורה

"עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם"
יעקב אבינו שמדתו תפארת המכריע בין אברהם ויצחק

ובית הלל בצרות, ובאחיות, בגט ישן, ובספק אשת איש, ובמגרש את אשתו ולנה עמו בפונדק, בכסף ובשוה כסף, בפרוטה ובשוה פרוטה, לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל ולא בית הלל מבית שמאי, ללמדך שחיבה וריעות נוהגים זה בזה, לקיים מה שנאמר (זכריה ח-יט) האמת והשלום אהבו."

ועל כך מוסיף התנא להביא דוגמא הפוכה: "ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח וכל עדתו", כי מאחר שמחלוקתם עם משה ואהרן לא היתה לשם שמים, לכן לא היתה בה הסגולה שתסתיים בבחינת "את והב בסופה", אלא המחלוקת נשארה במלוא תוקפה בפירוד גמור, כי משה ואהרן הלכו לחיי עולם, וקרח ועדתו שקעו בארץ לדיראון עולם.

מעתה לפי מה שביארנו מה ששנינו בגמרא "אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה", שהכוונה בזה על אברהם שמדתו חסד ויצחק בנו שמדתו גבורה, "ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה", הכוונה בזה על יעקב אבינו שמדתו תפארת ועושה שלום בין אברהם ויצחק, לכן כשראה יעקב אבינו את המחלוקת של קרח ועדתו שאינה לשם שמים, ואין בה הסגולה שלא יזוזו משם עד שיהיו אוהבים זה לזה, התפלל "בקהלם אל תחד כבודי", שלא יזכר שמו בעדת קרח, כי אין בו היכולת לעשות שלום ביניהם.

ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים, שעל ידי האסיפה יזכו לגאולה שבאחרית הימים". ולפי המבואר הרי זה מתאים למדת השלום שלו.

מעתה יאירו עינינו להבין הטעם שהתפלל יעקב אבינו לפני פטירתו "בקהלם אל תחד כבודי", שלא יזכר שמו בעדת קרח, כי אחרי שהקדים לצוות את בניו לפני פטירתו "האספו ואגידה לכם", שיתרחקו ממחלוקות ויתאספו באגודה אחת בשלום, כי מדתו של יעקב אבינו היא בבחינת "וישם לך שלום", לכן כשראה ברוח הקודש את מחלוקת קרח ועדתו כנגד משה רבינו התפלל שלא יזכר שמו עמיהם.

מחלוקת שאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח ועדתו

יומתק לצרף מה ששנינו במשנה (אבות פ"ה מ"ז): "כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים, ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים. איזו מחלוקת שהיא לשם שמים זו מחלוקת הלל ושמאי, ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח וכל עדתו". וביאר ה"שפת אמת" (פרשתנו שנת תרנ"א) מה שאמרו "סופה להתקיים", על פי מה שדרשו את הכתוב: "לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער, אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד, נעשים אויבים זה את זה, ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה".

הנה כי כן זהו פירוש המשנה "כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים", כי סגולת המחלוקת לשם שמים היא שלא יזוזו משם עד שנעשו אוהבים זה לזה וישרור השלום ביניהם, "ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים", כי מאחר שאינה לשם שמים אין בה הסגולה שישלימו ביניהם.

ומפרש התנא "איזו מחלוקת שהיא לשם שמים, זו מחלוקת הלל ושמאי", שהיו ביניהם אהבה ושלום, כמו ששנינו בגמרא (יבמות יד:): "אף על פי שנחלקו בית שמאי

מעתה נבוא להוסיף על דבריו הקדושים, לבאר לפי זה הטעם שסיים רבינו הקדוש הניצוץ של יעקב אבינו את המשניות בענין השלום "לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום", וביאר ה"תוספות יום טוב" בלשון קדשו:

"בא להמתיק ולעורר הלבבות, שאף על פי שהמשניות מלאים ממחלוקת שהיה בין החכמים, ופן יעלה על הלב הנמהר כי מחלוקותיהם היתה מריבה ומצה, אמר כי לא כן הוא, שעוז התורה כלי מלא ברכת ה' הוא השלום, אין בה שמץ ריב וחילוק לבבות, וכמאמרם בפסוק כי ידברו את אויבים, נראים כאויבים ונעשים אוהבים, ובודאי שכן הוא למיימינים בה ולומדים לשמה, לא להתייחר או להתגדל בפני אחרים."

ולפי האמור הרי זה מתאים להפליא למדת השלום של יעקב אבינו, אשר כפי שביארנו הוא זה שעושה שלום במרומיו בין האב ובנו, אברהם שמדתו חסד ויצחק בנו שמדתו גבורה, ולכן סיים רבינו הקדוש הניצוץ של יעקב אבינו את המשניות במאמר זה, המדבר על השלום ששורר בסופו של דבר בין לומדי תורה החולקים זה על זה.

נמצא לפי זה כי סיום המשניות במאמר השלום מקושר להפליא עם תחילת המשניות "מאימתי קורין את שמע בערבית", שתיקן יעקב אבינו. יומתק לצרף מה שכתב ה"תוספות יום טוב" עוד (שם) לבאר סמיכות סיום המשניות לתחילתה: "תמצא שהחתימה היא מעין הפתיחה, דפתח ודרש מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן, והם [הכהנים] המברכים את עמו ישראל בשלום."

רבינו הקדוש פתח במ' פתוחה של מ'אימתי וסיים במ' סתומה של בשלום

בדרך זו במסילה נעלה להוסיף תבלין, לבאר הטעם שפתח רבינו הקדוש את המשניות באות מ' פתוחה

גמרא: "אפילו האב ובנו", שהם אברהם ויצחק בנו "נעשים אויבים" כי אברהם מדתו חסד ויצחק מדתו גבורה

"ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה" שזכו להוריד נשמת יעקב אבינו שמכריע ביניהם

מהר"ל מפראג: אות מ' של מ'חלוקת פרוצה לכניסת המזיקין ואילו מ' סתומה של שלום סגורה כחומה מכל הצדדים

רבינו הקדוש פתח תורה שבעל פה באות מ' פתוחה מ'אימתי וסיימה באות מ' סתומה ה' יברך את עמו בשלום

רבינו הקדוש הניצוץ של יעקב אבינו סיים את כל המשניות "בשלום"

רחש לבי דבר טוב לבאר על פי כל האמור הטעם שפתח רבינו הקדוש את המשניות בתורה שבעל פה במצות קריאת שמע (ברכות ב.): "מאימתי קורין את שמע בערבית", וסיים את כל המשניות במשנה (עוקצין פ"ג מ"ב): "לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר (תהלים כט-יא) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום."

נקדים מה שביאר הגה"ק בעל "בן איש חי" בספרו "בן יהודיע" (ברכות ב.) הטעם שפתח רבינו הקדוש את המשניות במצות קריאת שמע, על פי מה ששינוי במשנה (אבות פ"ב מ"א): "רבי אומר, איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם". וביאר רבינו האריז"ל ב"לקוטי ש"ס" (שם) הטעם שבחר רבינו הקדוש במדת תפארת, כי היה הניצוץ של יעקב אבינו שמדתו תפארת.

וכתב ה"מגלה עמוקות" על ואתחנן (אופן פג) כי מטעם זה נקרא "רבי יהודה הנשיא", כי נשי"א נוטריקון נ"יצוץ ש'ל יעקב אבינו. לפי זה מבאר ה"בן יהודיע" שמטעם זה בחר רבינו הקדוש הניצוץ של יעקב אבינו לפתוח את התורה שבעל פה במצות קריאת שמע שתיקן יעקב אבינו לפני פטירתו, כמבואר במדרש (ב"ר צח-ג): "הקבצו ושמעו בני יעקב, מכאן זכו ישראל לקריאת שמע".

פרצה למזיקים להיכנס בעולם ולהזיק, ואילו במילת שלום האות מ' היא סתומה כחומה בצורה מכל הצדדים, לרמז כי אין החיצונים יכולים לשלוט במי שיש בו מדת השלום, והוא מוסיף לבאר בזה גם הרמז בשאר האותיות של שלו"ם, הנה הדברים בלשון קדשו:

"ודבר זה יהיה לפני האדם תמיד השלימות אשר גורם השלום וההפך אשר גורם המחלוקת, כי תמיה הוא כי בדברי חכמים השלום נקרא כמו שנמצא בכתוב שנקרא שלום, ואילו המחלוקת לא נקרא בשם ריב, כמו שתמצא בכל הכתוב שנקרא ריב, ובדברי חכמים לא נקרא ריב רק מחלוקת.

לכך נראה כי שם שלום מורה על מעלת השלום, כי בשם שלום השי"ן בתחלה, והשי"ן יש לה שלשה ראשים, אחד בקצה זה, ואחד בקצה השני, והשלישי מחבר בין שניהם, והוא עצם השלום, כי צריך שלישי שיהיה מכריע בין החלוקים, אשר האחד הוא לקצה האחד, והשני הוא לקצה השני, וצריך מכריע בין שניהם [המשכיל יבין שרמז זה מתאים להפליא ליעקב אבינו, שמדתו תפארת להכריע בין החסד לימין ובין הגבורה לשמאל].

ומפני כי הראשים הם שצריכים השלום יותר, כי אחר שהוא מן העם הוא תחת הראשים, והם מושלים עליהם, והם מעמידין השלום בין העם, אבל הראשים אין להם דבר זה, ואם יש חלוק בין הראשים הרי גם העם אשר תחתיהם הם במחלוקת, ולכן אי אפשר שיהיה השלום רק על ידי האמצעי שהוא מכריע ונעשה אחד...

ואחר כך אות הלמ"ד, כי הלמ"ד הוא עולה למעלה, כי השלום יש לו מעלה עליונה עד שעולה השלום למעלה למעלה, ואין דבר שיש לו יותר מעלה עליונה כמו השלום שהוא תכלית הכל, וכאשר ישראל שלום ביניהם, הם דבקים במי שהוא עושה השלום הוא השי"ת, ולכן שהשלום שביניהם עולה מעלה מעלה ודבר זה גורם השלום.

ופעולת השלום שהוא כמו מ"ם סתומה, שהמ"ם סתומה אין פתיחה לה רק היא סתומה עד שיש לה גדר מכל צד, לא כמו מ"ם פתוחה שיש לה פתיחה לכנוס בה, אבל המ"ם הסתומה יש לה חומה מכל צד, ומלמד לך כי השלום גורם סתימה וסגירה מכל צד עד שאין אחד יכול לשלוט בו.

וכמו שאמרו במדרש (במדב"ר יא-י) גדול השלום שאפילו ישראל עובדים עבודה זרה ושלוש ביניהם, כביכול אמר

"מ'אימתי קורין את שמע בערבין", וסיים את המשניות באות מ' סתומה 'ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום", וכבר עמד על כך הרה"ק מראפשיץ ז"ע ב"זרע קודש" פרשת בא, וביאר הענין בזה בלשון קדשו:

"על דרך שפירשתי מה שהתחילו ז"ל המשניות במ"ם פתוחה מ'אימתי קורין את שמע וכו', וסיימו במ"ם סתומה בשלום, כי מ"ם פתוחה מורה על הדיבור, שכשאדם פותח פיו לדבר אות מ"ם, כל זמן שלא סותם את פיו לא גמר אמירת אות מ"ם, שהאות אינו נגמר בדיבור רק גם בסתימת פיו, ולכן מ"ם גימטריא פ' רומז לפה.

ולכן פתחו [חכמינו] ז"ל המשניות במ"ם פתוחה שבזה תפתח פין, וסיימו במ"ם סתומה, לומר שאחר סיימת דברי תורה סתום פין, כמו אות מ"ם שנגמר בסתימת פה, אבל כשח"ו היצר הרע נכנס בין ב' הממ"ן, שלאחר שפתח פיו אינו מניח לסתום תיכף, רק שידבר גם כן דברים האסורים לדבר, אז אותיות יצ"ר נכנס בין ב' הממ"ן ונעשה אותיות מצרי"ם".

ענין נפלא זה מובא גם בספר "דבש השדה" (דף לב). שיחת קודש של הרה"ק רבי אשר ישעיה אבדק"ק ראפשיץ בשם חותנו הרה"ק מראפשיץ ז"ע:

"והיה מרגלא בפי מורי חמי זצלה"ה, התורה שבעל פה מתחלת במ"ם פתוחה ומסיימת במ"ם סתומה, מתחלת 'מאימתי' ומסיימת 'בשלום', רמזו לנו בזה חכמינו ז"ל, כי כמו מבטא המ"ם היא מתחילה בפתיחת שפתים ומסתיימת בעצומת השפתים, כמו כן תהיה התורה בין שני הממ"ן, שלא נפתח לדבר שום דבר זולת התורה הקדושה, ובסיום הלימוד נעצום שפתינו".

באות מ' של מ'חלוקת יש פרצה לעומת מ' של שלום שהיא שמורה

כעבדא קמיה מאריה נראה להוסיף תבלין, לבאר הטעם שפתח רבינו הקדוש את התורה של בעל פה באות מ' פתוחה וסיימה באות מ' סתומה של "בשלום", על פי מה שהאר"י המהר"ל מפראג ב"נתיבות עולם" (נתיב השלום פ"א) לבאר הענין שמילת "מחלוקת" פתיחה באות מ', ואילו מילת "שלום" סיומה באות מ'.

ומבאר שם הענין בזה כי במילת מ'חלוקת יש פרצה כלפי מטה באות מ' פתוחה, לרמז כי בעון המחלוקת יש

אויבים בתורה אלא כבוד גדול, כי בלי פלפול של הרב והתלמיד אי אפשר שתתברר ההלכה לאמיתה של תורה.

אלא שזאת היא סגולת העסק בתורה להרבות שלום בעולם, כמאמר חכמינו ז"ל (ברכות ד.ד.): "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם". ומקרא מלא דיבר הכתוב (משלי ג-יז): "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום". ולכן אחרי שהרב והתלמיד נעשו אויבים זה לזה ונתבררה הלכה לאמיתה של תורה, "אינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה", והרי זה בכלל מה ששינו במשנה: "כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים".

הנה כי כן זהו ביאור המאמר שדרשו בגמרא "מ"ם פתוחה מ"ם סתומה, מאמר פתוח מאמר סתום", כי כך דרכה של תורה כשלומדים בחבורה, שבתחילה היא בבחינת "מ"ם פתוחה" של מ'חלוקת, כי נעשו אויבים זה לזה לחלוק ביניהם כדי שתתברר ההלכה, ואחרי שנתבררה הלכה הרי היא בבחינת "מ"ם סתומה" של שלום, שאינם זזים משם עד נעשו אוהבים זה לזה.

מעתה יאירו עינינו וישמח לבנו להבין הטעם שפתח רבינו הקדוש הניצוץ של יעקב אבינו שמדתו שלום, להתחיל תורה שבעל פה באות מ' פתוחה, לרמז כי בהתחלת לימוד תורה צריך להיות בבחינת מ' פתוחה שהיא המחלוקת בין תלמידי חכמים כדי שתתברר האמת, וסיים את המשניות באות מ' סתומה "ה' יברך את עמו בשלום", ללמדנו כי בזכות עסק התורה ומחלוקת לשם שמים יתקיים בהם "את והב בסופה" שיעשו שלום ביניהם.

הנה כי כן ירווח לנו להבין מה שהתפלל יעקב אבינו "בקהלם אל תחד כבודי", שלא יזכר שמו בעדת קרה, כי קרח ועדתו אמרו שכוונתם לשם שמים, ועל כך אמר יעקב אבינו "בקהלם" שהוא אותיות "בקהל מ", שבאו בטענה שנקהלו לשם שמים, ובסופו של דבר יעשו שלום בבחינת מ' סתומה, אולם יעקב אבינו ידע ברוח הקודש שאין זה כך, ולכן התפלל "בקהלם" "בקהל מ" אל תחד כבודי", כי מחלוקת זו אין סופה להתקיים בשלום.

הנה כי כן מכל האמור נשכיל להבין, שהחובה מוטלת עלינו לקיים צוואתו של יעקב אבינו לפני פטירתו: "האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים", שנתרחק ממחלוקות ונתדבק במדת השלום להיות באגודה אחת בשלום ובאחוה, ובזכות זה נזכה לגאולה שלימה במהרה בימינו אמן.

הקב"ה אין שטן נוגע ביניהם, שנאמר (הושע ד-יז) חבור עצבים אפרים הנח לו... וזה מורה המ"ם הסתומה שהיא סגורה מכל ד' רוחות, וזה ענין השלום, שהדבר שיש לו שלום הוא שלם ואין בו פרצה, וכאשר אין בו פרצה אם כן אין יכול לו אחר, וזה מרמז תיבת שלום".

בכת התורה מהפכים האות מ' של מ'חלוקת לאות מ' של שלום

כדרכה של תורה הנדרשת בשבעים פנים נראה לבאר הטעם שמילת מ'חלוקת פותחת באות מ' פתוחה, ואילו מילת שלום מסתיימת באות מ' סתומה, בהקדם לבאר מה שדרשו בגמרא (שבת קד.): "מ"ם פתוחה מ"ם סתומה, מאמר פתוח מאמר סתום". ויש לומר שרמזו בזה על המאמר הנזכר: "לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער, אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה". וצריך ביאור מדוע יש צורך שנעשו אויבים מקודם ורק אחר כך נעשה אוהבים, הלא לכאורה היה טוב יותר שלא יהיו אויבים כלל.

אך הביאור בזה הוא על פי מה שדרשו בגמרא (ברכות סג.): מקרא שכתוב (דברים כז-ט): "הסכת ושמע ישראל, עשו כותות כותות ועסקו בתורה, לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה, כדברי יוסי ברבי חנינא, דאמר רבי יוסי ברבי חנינא, מאי דכתיב (ירמיה נ-לו) חרב אל הבדדים ונאלו, חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה". וצריך ביאור מדוע העונש הוא כל כך גדול למי שעוסק בתורה לבד.

אולם הטעם לכך הוא ברור, כי העוסק בתורה יחידי עלול לטעות בקלות לסלף ח"ו דברי אלקים חיים, מאחר שאין מי שיעמוד כנגדו לבדוק אם חידושי בניו על דרך האמת, כמו ששינו במשנה (אבות פ"ד מ"ג): "ואל בינתך אל תשען", כי אדם קרוב אצל עצמו ויש לו נגיעות לסברותיו. אבל כאשר תלמידי חכמים עוסקים בתורה בחבורה, זה מקשה וזה משיב, זה בונה וזה סותר, על ידי שכל אחד שומע גם את הצד המתנגד לדעתו, על ידי זה מתבררת ההלכה לאמיתה של תורה. וזהו שאמר החכם מכל אדם (קהלת ד-ט): "טובים השנים מן האחד אשר יש להם שכר טוב בעמלם".

וזהו שדקדק דוד המלך לומר: "לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער", ומפרש בגמרא שאפילו האב ובנו והרב ותלמידו נעשו אויבים זה לזה, ללמדנו שאין זה בושה שנעשו